

**DAVLAT MOLİYAVIY NAZORATINI AMALGA OSHIRISH
SOHASIDAGI MAVJUD IMKONIYATLAR**

Fazilov Said Shavkatovich

Toshkent davlat yuridik universiteti

Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti

Davlat boshqaruvi huquqi mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: ushbu tezisdavlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasidagi mavjud imkoniyatlar, zamonaviy yondashuvlar, raqamli texnologiyalarni qo'llash istiqbollari hamda O'zbekistonda davlat moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: davlat moliyaviy nazorati, byudjet mablag'lari, audit, raqamli texnologiyalar, nazorat mexanizmlari, moliyaviy boshqaruv, samaradorlik.

**СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ В ОБЛАСТИ
ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО
КОНТРОЛЯ**

Фазылов Саид Шавкатович

Ташкентский государственный юридический университет

Факультет магистратуры и заочного обучения

Магистратура по направлению «Право государственного управления»

Аннотация: в данной диссертации рассматриваются современные возможности в области осуществления государственного финансового контроля, современные подходы, перспективы использования цифровых технологий, а также вопросы совершенствования системы государственного финансового контроля в Узбекистане.

Ключевые слова: государственный финансовый контроль, бюджетные средства, аудит, цифровые технологии, механизмы контроля, финансовое управление, эффективность.

**AVAILABLE OPPORTUNITIES IN THE FIELD OF
IMPLEMENTING STATE FINANCIAL CONTROL**

Fazilov Said Shavkatovich

Tashkent State University of Law

Faculty of Master's and Correspondence Education

Master's student in Public Administration Law

Abstract: *this thesis examines the existing opportunities in the field of implementing state financial control, modern approaches, prospects for the use of digital technologies, and issues of improving the state financial control system in Uzbekistan.*

Keywords: *state financial control, budget funds, audit, digital technologies, control mechanisms, financial management, efficiency.*

Davlat moliyaviy nazorati davlat boshqaruvining eng muhim elementlaridan biri bo'lib, davlat mablag'larining maqsadli va samarali ishlatilishini ta'minlash, byudjet intizomini mustahkamlash hamda moliyaviy qonunbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitlarda davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [1; 58-b].

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar doirasida davlat moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va zamonaviy metodlarni joriy etish bo'yicha izchil ishlar olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 10-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5147-son farmoni bilan Hisob palatasi faoliyatini yanada takomillashtirish, davlat moliyaviy nazorati tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish bo'yicha muhim qadamlar qo'yildi [2].

Biroq, davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasida bir qator muammolar va kamchiliklar ham mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu tezisda davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasidagi mavjud imkoniyatlar, zamonaviy yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni qo'llash istiqbollari tadqiq etilgan.

Davlat moliyaviy nazorati tizimi bir qator o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan bo'lib, ular davlat mablag'larining samarali boshqarilishini va ishlatilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Zamonaviy davlat moliyaviy nazorati tizimi tashqi va ichki nazorat, dastlabki va keyingi nazorat, mavzuli va kompleks tekshiruvlar kabi turli shakl va metodlarni o'z ichiga oladi [3; 42-b].

O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratining asosiy organlari Hisob palatasi, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Davlat bojxona qo'mitasi va boshqa vakolatli organlar hisoblanadi. Hisob palatasi O'zbekiston Respublikasining oliy moliyaviy nazorat organi sifatida byudjet ijrosi, davlat mablag'larining samarali ishlatilishi va davlat aktivlarining boshqarilishini nazorat qiladi. Moliya vazirligi esa byudjet jarayonini tartibga solish, moliyaviy nazoratni amalga oshirish va byudjet intizomini ta'minlash bo'yicha keng vakolatlarga ega [4; 78-b].

Zamonaviy davlat moliyaviy nazorati tizimining muhim elementi risk-oriyentirlangan yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuv nazorat tadbirlarini rejalashtirish va o'tkazishda risklarni baholash, nazorat resurslarini yuqori risk zonalariga yo'naltirish va profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish imkonini beradi. Risk-oriyentirlangan yondashuv moliyaviy nazoratning samaradorligini

oshirish, nazorat qamrovini kengaytirish va moliyaviy qonunbuzarliklarni oldindan aniqlash imkonini beradi [5; 195-b].

Davlat moliyaviy nazoratining yana bir muhim elementi moliyaviy auditning zamonaviy standartlari hisoblanadi. Xalqaro audit standartlari (ISA) va Oliy audit institutlari xalqaro tashkiloti (INTOSAI) standartlarini milliy nazorat amaliyotiga joriy etish moliyaviy nazoratning sifatini va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Bu standartlar auditorlar uchun yo'riqnomalar, metodologiyalar va etik talablarni belgilab beradi, shuningdek, audit jarayonlarini unifikatsiya qilish va xalqaro amaliyot bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi [6; 123-b].

Raqamli texnologiyalar davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasida keng imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari, ma'lumotlarni tahlil qilish algoritmlari, sun'iy intellekt va mashinali o'rganish texnologiyalari moliyaviy nazoratning samaradorligini va sifatini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi [1; 60-b].

Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish (Big Data Analytics) texnologiyalari moliyaviy nazorat organlari uchun muhim ahamiyatga ega. Bu texnologiyalar yordamida katta hajmdagi moliyaviy operatsiyalarni real vaqt rejimida tahlil qilish, shubhali operatsiyalarni aniqlash, moliyaviy qonunbuzarliklarni bashorat qilish va preventiv chora-tadbirlar ko'rish mumkin. Masalan, soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini tahlil qilish, soliq to'lovlardan bosh tortish sxemalarini aniqlash va soliq tushumlarini prognoz qilish uchun ma'lumotlarni tahlil qilish algoritmlari keng qo'llanilmoqda [7; 87-b].

Sun'iy intellekt va mashinali o'rganish texnologiyalari moliyaviy nazorat sohasida inqilobiy o'zgarishlar yasash potentsialiga ega. Bu texnologiyalar

moliyaviy hisobotlardagi anomaliyalarni aniqlash, firibgarlik holatlari va korrupsiya sxemalarini identifikatsiya qilish, shuningdek, moliyaviy risklarni baholash uchun qo'llanilishi mumkin. Sun'iy intellekt algoritmlari insoniy xatolarni kamaytirish, nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish va nazorat resurslaridan yanada samarali foydalanish imkonini beradi [8; 34-b].

Blokchein texnologiyasi ham davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish uchun istiqbolli yechim hisoblanadi. Bu texnologiya yordamida moliyaviy operatsiyalarning shaffofligi va nazorat qilish imkoniyatini oshirish, moliyaviy ma'lumotlarning butunligini ta'minlash va firibgarlik holatlarini kamaytirish mumkin. Masalan, davlat xaridlari sohasida blokchein texnologiyasini qo'llash shartnomalarning shaffofligini ta'minlash, raqobatni kuchaytirish va korrupsiya xavfini kamaytirish imkonini beradi [5; 198-b].

Bulutli texnologiyalar va mobil ilovalar davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida nazorat organlari va tekshirilayotgan obyektlar o'rtasida ma'lumot almashinuvini yaxshilash, nazorat jarayonlarini masofadan turib amalga oshirish va real vaqt rejimida monitoring qilish mumkin. Bundan tashqari, bulutli texnologiyalar ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash xarajatlarini kamaytirish, shuningdek, ma'lumotlar xavfsizligini oshirish imkonini beradi [9; 62-b].

Davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirish uchun bir qator istiqbolli yo'nalishlar mavjud. Birinchi navbatda, nazorat organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va ma'lumot almashinuvini yaxshilash zarur. Bu nazorat tadbirlarining takrorlanishini kamaytirish, resurslardan yanada samarali

foydalanish va nazoratning kompleks xarakterini ta'minlash imkonini beradi [3; 45-b].

Davlat moliyaviy nazorati kadrlarini tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy auditor va nazoratchilar nafaqat moliya va buxgalteriya sohasida, balki axborot texnologiyalari, ma'lumotlarni tahlil qilish, risk-menejment sohasida ham bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Bu kadrlarni tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy o'quv dasturlarini joriy etish va xalqaro tajribani o'zlashtirish orqali erishilishi mumkin [4; 81-b].

Davlat moliyaviy nazoratining huquqiy asoslarini takomillashtirish ham samaradorlikni oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Xalqaro standartlarga moslashtirilgan qonunchilik bazasi, nazorat organlarining mustaqilligini ta'minlash, nazorat tadbirlarini o'tkazish tartib-qoidalarini unifikatsiya qilish va nazorat natijalarini amalga oshirish mexanizmlarini kuchaytirish zarur [10; 124-b].

Fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalarining davlat moliyaviy nazoratidagi rolini kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Jamoatchilik nazorati, byudjet jarayonining ochiqqligini ta'minlash, nazorat natijalarini e'lon qilish va muhokama qilish amaliyotini kengaytirish orqali davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini va shaffofligini oshirish mumkin [8; 36-b].

Davlat moliyaviy nazoratining preventiv funksiyasini kuchaytirish ham istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Moliyaviy qonunbuzarliklarning oldini olish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va moliyaviy boshqaruv madaniyatini rivojlantirish uchun ma'lumot-tushuntirish ishlari, maslahat xizmatlari va metodologik ko'mak ko'rsatish amaliyotini kengaytirish zarur [6; 127-b].

O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish uchun bir qator istiqbolli yo'nalishlar mavjud. Xalqaro standartlarga asoslangan audit metodologiyasini joriy etish, nazorat organlarining institutsional salohiyatini kuchaytirish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [2].

“Elektron hukumat” tizimi doirasida davlat moliyaviy nazoratining avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu tizimlar yordamida nazorat tadbirlarini rejalashtirish, o'tkazish va natijalarini qayd etish, shuningdek, nazorat obyektlari bilan elektron hujjat aylanishini ta'minlash mumkin. Bunday tizimlar nazorat jarayonlarining samaradorligini oshirish, vaqt va resurslarni tejash, shuningdek, nazorat natijalarining to'liqligini va ishonchliligini ta'minlash imkonini beradi [7; 89-b].

Davlat moliyaviy nazorati sohasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va ilg'or xorijiy tajribani o'zlashtirish ham istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. INTOSAI, ASOSAI va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish, qo'shma audit loyihalarini amalga oshirish va tajriba almashish orqali milliy nazorat tizimini takomillashtirish mumkin [5; 200-b].

Natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish tamoyillarini joriy etish va davlat dasturlarining samaradorligini baholash tizimini rivojlantirish ham davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Bu yondashuv byudjet mablag'larining samarali ishlatilishini ta'minlash, davlat xarajatlarining natijadorligini oshirish va davlat dasturlarining maqsadlariga erishishni nazorat qilish imkonini beradi [9; 64-b].

Davlat xaridlari sohasida nazoratni kuchaytirish va shaffoflikni ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Elektron davlat xaridlari tizimini takomillashtirish, raqobatni kuchaytirish, narxlarni monitoring qilish mexanizmlarini joriy etish va davlat xaridlari samaradorligini baholash tizimini rivojlantirish orqali davlat mablag'larining samarali ishlatilishini ta'minlash mumkin [10; 126-b].

Davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasidagi mavjud imkoniyatlarni tadqiq qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Zamonaviy davlat moliyaviy nazorati tizimi bir qator o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan bo'lib, ular davlat mablag'larining samarali boshqarilishini va ishlatilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Risk-orientirlangan yondashuv, xalqaro audit standartlari va zamonaviy metodologiyalar davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish sohasida keng imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, sun'iy intellekt, mashinali o'rganish, blokchein va bulutli texnologiyalar moliyaviy nazoratning samaradorligini va sifatini sezilarli darajada oshirish, moliyaviy qonunbuzarliklarni oldindan aniqlash va preventiv chora-tadbirlarni ko'rish imkonini beradi.

Davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirish uchun nazorat organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, huquqiy asoslarni takomillashtirish, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish, shuningdek, nazoratning preventiv funksiyasini kuchaytirish zarur.

O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish uchun xalqaro standartlarga asoslangan audit metodologiyasini joriy etish, avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, natijaga yo'naltirilgan byudjetlashtirish tamoyillarini joriy etish va davlat xaridlari sohasida nazoratni kuchaytirish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, davlat moliyaviy nazoratining samaradorligi va sifati davlat boshqaruvi tizimining umumiy samaradorligini oshirish, byudjet mablag'laridan oqilona foydalanish va davlat xarajatlarning natijadorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan, davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bo'yicha izchil ishlarni davom ettirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Haydarov N.H. Davlat moliyaviy nazoratini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. 2022. №2. – B. 56-64.
2. “O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 10.08.2017 yildagi PF-5147-son // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 32-son, 796-modda.
3. Raximov M.Y. Davlat moliyaviy nazorati: nazariya va amaliyot // Moliya va bank ishi elektron ilmiy jurnali. 2021. №1. – B. 40-48.

4. Qosimova G.A. Davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirish yo'llari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. 2022. №3. – B. 76-85.
5. Nuritdinova V.X. Davlat moliyaviy nazoratida raqamli texnologiyalarni qo'llash istiqbollari // Ilm-fan va innovatsion rivojlanish. 2021. №5. – B. 193-202.
6. Begmatov A.S., Jumaniyazov I.T. Davlat moliyaviy nazoratida xalqaro audit standartlarini qo'llash amaliyoti // Iqtisod va moliya. 2022. №4. – B. 120-129.
7. Usmonov N.B. Elektron hukumat sharoitida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish // Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari. 2021. №2. – B. 84-92.
8. Mansurov M.A. Sun'iy intellekt texnologiyalarini davlat moliyaviy nazoratida qo'llash istiqbollari // Axborot texnologiyalari va boshqaruv muammolari. 2022. №1. – B. 32-39.
9. Yuldashev I.S. Byudjet xarajatlarining natijadorligini baholash tizimini takomillashtirish // O'zbekiston iqtisodiy sharhi. 2021. №3. – B. 58-67.
10. Karimov N.G., Xojimatov R.H. Davlat xaridlari tizimida moliyaviy nazoratni takomillashtirish // Biznes-ekspert. 2022. №2. – B. 122-129.